

Propietat econòmica i teorització de la renda de la terra*

per Keith Tribe

La teoria de la renda capitalista de la renda que Marx presenta a la sisena part del volum tercer d'*El capital* ha estat fins fa poc subjecte a escassa discussió: les exposicions que n'apareixen a la literatura marxista són en general acrítiques, i s'ha deixat als escriptors burgesos de qüestionar la validesa teòrica i empírica de part de l'argument que Marx presenta.¹ En tant que el tractament de les relacions capitalistes en l'agricultura és condensat per Marx en el material sobre la renda de la terra, és a primera vista quelcom sorprenent que la discussió dels resultats de la reforma agrària en aquest segle degui ben poc a l'extensiva consideració de Marx damunt la renda i el seu lloc en la producció capitalista. Recentment, tanmateix, alguns estudiosos a França han utilitzat les proposicions de Marx i les han subjectades a un escrutini crític, i han conclòs, en el cas de P. P. Rey, que la categoria de renda absoluta que Marx proposa és inutilitzable (Rey, 1973, p. 25).² Mentre que els resultats d'aquesta obra no són

* Aquest article ha estat publicat a «Economy and Society», vol. 6, núm. 1 (febrer 1977), ps. 69-88. La present traducció la publiquem amb l'autorització de l'autor.

Aquest paper és desenvolupat a partir del capítol 2 de la meua tesi de doctorat *Ground Rent and the Formation of Classical Political Economy: A Theoretical History* (La renda de la terra i la formació de l'economia política clàssica: una història teòrica). Voldria donar les gràcies a Judith Ennew pels seus suggeriments durant la revisió d'aquest paper, i agrair la clarificació obtinguda dels papers de treball de Barry Hindess i Paul Hirst.

1. Per a les exposicions ortodoxes de la teoria marxista de la renda, vegeu LENIN, *La qüestió agrària i els «crítics de Marx»* (Lenin, 1961, ps. 103-222); LAPIDUS i OSTROVITYANOV, *An Outline of Political Economy*, part VII (Lapidus, Ostrovityanov, 1929), i HINDESS i HIRST, *Precapitalist Modes of Production* (Hindess i Hirst, 1975, ps. 183-193). Les primeres crítiques de Marx tendien a argumentar que el que era correcte en Marx era ricardà, i que el que Marx considerava com un avenç respecte a Ricardo, era simplement equivocat (Diehl, 1899, p. 465; Von Bortkiewicz, 1911, ps. 425-6).

2. Rey assenyala que la constitució de la renda absoluta de forma distinta a la tesi de la renda diferencial de Ricardo hi és rudimentàriament argumentada, i es basa en una contradicció amb els fets que ell avança (1973, p. 25). Per a una aplicació de l'argument de Rey al desenvolupament agrícola a França, vegeu POSTEL-VINAY (1974); i per a una estimació crítica de Rey, vegeu CUTLER i TAYLOR (1972). Altres discussions recents es troben a AMIN i VERGOPOULOS (1974), ANSON-MEYER (1971) i GUTELMAN (1974).

exempts de problemes, l'examen crític d'una regió de l'anàlisi de Marx de l'economia capitalista planteja importants punts de discussió que formen l'objecte d'aquest paper. Cal notar així mateix que els economistes engatjats en l'estudi de la planificació urbana i regional han tornat al treball del volum III en un intent d'integrar una anàlisi dels canvis en l'ús de la terra i la degeneració urbana en una crítica general del capitalisme modern (Edel, 1974, 1975). Aquest paper, tanmateix, es limita al problema de la propietat de la terra i la seva relació amb la producció capitalista en l'agricultura, intentant en primer lloc d'identificar algunes deficiències teòriques en l'elaboració de Marx de la renda absoluta i la diferencial; i mantenint, en segon lloc, que la font d'aqueixes omissions pot trobar-se en la manera com Marx tracta els conceptes de *propietat* i *mercaderia*.

Per a la teoria econòmica, la categoria «renda» és un component de la distribució, concebuda com un ingrés que flueix vers un agent, el qual posseeix una condició de la producció i imposa una càrrega per al seu ús, mentre que no participa directament en el procés de producció en el qual s'utilitza la seva propietat. «Distribució» té així un doble significat, perquè es refereix a l'ingrés resultant de la producció i circulació del capital, i també a la distribució dels mitjans de producció. De fet, el primer procedeix del darrer, però és més usual per als teòrics econòmics concentrar la seva atenció en les proporcions i direccions d'un corrent d'ingressos. Com serà demostrat més avall, és aquesta mena de problema que la majoria d'anàlisis de la renda capitalista de la terra han tractat, i sens dubte l'estructura d'una teoria de la renda diferencial subministra tota mena de possibilitats tecnicistes que Marx per una vegada no va deixar d'explotar. Però si es fa alguna consideració al problema de la distribució dels mitjans de producció, apareixen algunes dificultats en el cas de la renda de la terra que són prou sovint glossades per sobre, simplement. En la producció capitalista, la separació efectiva dels treballadors dels mitjans de producció, i la possessió d'aquests mitjans a mans dels capitalistes, és una condició per al procés continuat de producció i circulació. L'argument que Marx presenta al volum primer d'*El capital* enumera les condicions econòmiques d'existència d'aqueixes possessió i separació, però aquesta exposició no proporciona una explicació clara del lloc dels terratinents en la possessió del mitjà crucial de la producció agrícola, la terra. En una formació social capitalista en què els terratinents són els posseïdors d'aquest mitjà de producció, Marx identifica només les condicions històriques i legals d'existència d'una tal possessió, mentre que són especificades les condicions econòmiques per a les respectives possessió i no possessió per part capitalista i del treballador d'altres mitjans de producció. El *status* del capitalista i el terratinent com a «no-productors» en els termes de Marx no és per tant equivalent, però aquesta no-equivalència no és mai tractada efectivament, i hi ha una tendència a tractar les condicions d'existència de la classe terratinent com si *fossin* condicions econòmiques.

Prosseguir aquí aquesta línia d'argument seria, tanmateix, treure conclusions abans de plantejar efectivament els problemes. La dificultat fonamental pot ésser establerta, potser, com segueix: ¿quines són les relacions de producció

específiques que permeten al terratinent de disposar d'un rèdit per l'ús dels mitjans de producció dels empresaris capitalistes, i com, en tant que agent «improductiu», es reproduceix el seu dret de possessió d'aquests mitjans? Establir-ho passa per damunt d'alguns punts de difícil discussió; cal, emperò, remarcar que és aquesta mena d'anàlisi la que és desenvolupada aquí, i no pas una crítica tècnica de l'operació de la renda diferencial amb un intent de «salvar» la categoria de la renda absoluta. És necessari, tanmateix, esbossar la font de l'obra de Marx damunt la renda, i per tant tornarem a la teoria de la renda que trobem als escrits de Ricardo.

Al seu opuscle sobre la renda publicat el 1815, Ricardo construeix un model d'«economia del blat» que sistematitza diverses condicions de la producció agrícola capitalista en el seu tractament del «blat»³ com a la mercaderia produïda i com la subsistència necessària per als treballadors (Ricardo, 1951a, p. xxxi). Les proporcions entre la renda, el benefici i els salaris poden per tant ésser calculades en base al blat, amb l'avantatge adicional que el procés de producció de fornada que és característic de la producció agrícola, de tal manera que la mercaderia és produïda el primer any i venuda el segon, proporciona un cicle discret i homogeni de producció i distribució.⁴ L'estructura dels preus que això crea es complica per les circumstàncies de la producció agrícola per la qual els llocs de conreu emprats tenen diferents qualitats i distàncies dels centres on la collita és comercialitzada. La correlació entre els nivells de renda resultants i la formació dels preus no la féu Ricardo en primer lloc, sinó que fou explícitament formulada per James Anderson a les seves *Observations on the Means of Exciting a Spirit of National Industry* (1777). Potser l'exposició més succinta que féu d'aquest principi és la següent:

«La renda, de fet, no és res més que una idea simple i ingeniosa per a igualar els beneficis provinents dels camps de distints graus de fertilitat i de circumstàncies locals, que tendeixen a augmentar o a disminuir les despeses del conreu» (Anderson, 1801, p. 403).⁵

Això esbossa el principi diferencial que seria incorporat a l'anàlisi de Ricardo al seu *Essay* del 1815 i als seus *Principles*, però que fou combinat dins d'una exposició dels moviments interrelacionats de beneficis i salaris.

3. On «blat» és sinònim de la producció agrícola en general. Mentre aquesta concepció és usualment atribuïda a Sraffa, de fet es referia a Marshall per a la seva explicació de l'ús dels economistes clàssics (Sraffa, 1926, p. 537).

4. Aquesta característica de la producció de mercaderies agrícoles té efectes importants en la formació dels preus dels productes agrícoles, i així mateix en el moviment de les rendes. Era en relació amb els preus dels productes agrícoles, i la relació de la renda amb els alts preus prevalents aleshores sota les lleis del blat existents, que aparegueren el 1815 una sèrie d'opuscles relatius a establir la funció del terratinent en la producció capitalista.

5. Els «beneficis» han d'ésser entesos aquí, naturalment, com a «guany simple», en l'ús del segle XVIII. Aquesta idea d'Anderson introdueix una noció de les compensacions diferencials absent de l'argument del seu contemporani Wedderburn (1776), que simplement considera la divisió d'un rèdit brut.

La «teoria ricardiana de la renda» és una teoria de marges intensius i extensius, on els preus prevalents dels productes agrícoles són determinats pels costos de producció a la terra menys fèrtil (això és, menys productiva). És purament una teoria diferencial, derivada de la manera en què, per a la producció agrícola, terres de distinta fertilitat i situació són combinades dins un producte brut anual. Les mercaderies que en una estructura de mercat regional o nacional són venudes a un preu comú han sofert diferents costos de producció. La transformació d'aquests avantatges diferencials en renda de la terra és conatada per Ricardo tal com segueix:

«La renda és aquella porció del producte de la terra que és pagada al terratinent per l'ús dels recursos originals i indestructibles del sòl. És tanmateix confosa sovint amb l'interès i el benefici del capital, i en el llenguatge corrent, el terme és aplicat a tot allò que el pagès paga anualment al seu terratinent. Si, de dues explotacions adjacents de la mateixa extensió i de la mateixa fertilitat natural, una té totes les comoditats de les edificacions, i, a més, és convenientment drenada i adobada i dividida avantatjosament per tanques, marges i murs, mentre l'altra no té cap d'aquests avantatges, es pagarà naturalment una remuneració major per l'ús d'una que per l'ús de l'altra, i, això no obstant, en tots dos casos aqueixa remuneració s'anomenarà renda. Però és evident que només una porció del diner que es paga anualment per l'explotació millorada serà lliurada pels recursos originals i indestructibles del sòl; l'altra porció serà pagada per l'ús del capital que ha estat emprat a millorar la qualitat de la terra i aixecar els edificis que eren necessaris per a assegurar i preservar el producte» (Ricardo, 1951a, p. 67).

Mentre que Ricardo generalitzava aquesta concepció de la relació de la renda a tota forma de societat, és clar que les condicions d'existència d'unes tals relacions es donen només en l'estructura d'una economia capitalista. Així aquesta concepció de la renda capitalista de la terra pot ésser nítidament distingida de la categoria de la renda feudal, per exemple.⁶ L'anomenada «transició» del producte feudal i la renda en treball a les rendes en diner no és un desenvolupament de la forma «renda» a través de distintes variants, sinó més aviat una expressió de la transformació de les relacions de producció específiques. Mentre que la renda feudal pot ésser pagada en metàl·lic, no pot ésser però considerada en si mateixa com una forma de transició vers la renda capitalista; la constitució d'una renda capitalista requereix el desenvolupament de formes capitalistes de producció i circulació de mercaderies que, encara que

6. Considerar la renda feudal i la capitalista com a variants equivalents de la categoria «renda» implica que la terra és la font del benefici, i no una relació de producció específica. La renda capitalista de la terra és un efecte de la producció de mercaderies i la formació d'uns preus de mercat; la renda feudal és un efecte de les relacions de servitud existents dins l'estructura de la formació social feudal. Mentre que la primera té un nivell determinat (el resultat de la relació de producció fixa els preus de mercat), la darrera no el té pas (Cutler, 1975, p. 73).

operin dins les estructures econòmiques existents, no han d'ésser confoses amb ella.

Ricardo proposa que l'extensió del conreu crea una renda que expressa la diferència entre dos o més trossos de terra. Empra una ficció anhistòrica mitjançant la qual tota terra és millorada, i on el conreu inicial de la terra més fèrtil dóna com a resultat el fet de no pagar cap renda. A l'*Essay* del 1815 això hi és demostrat tot suposant que el capital utilitzat en una tal terra fos del valor de 200 *quarters* * de blat, una meitat consistent en capital fix i l'altra en capital circulant. Aleshores suposa que el capital fix i circulant és reposat i augmentat per un rèdit de 100 *quarters*, que representa un benefici del 50 %, sense cap deducció per a la renda. Aquesta taxa de benefici lliurada regula la taxa de benefici del capital emprat en d'altres esferes.⁷ Sota la pressió de la població i la consegüent necessitat de produir més aliments, la terra de fertilitat igual, encara que menys ben situada, seria posada en conreu; i això faria créixer els costos extra per a produir el mateix producte total brut comparat amb aquell obtenible en el primer tros de terra. Si aquest cost extra és de 10 *quarters* de blat, el capital després serà ara de 210 *quarters*, amb un retorn de 100 *quarters* com abans. La taxa de benefici d'aquest capital caurà consegüentment del 50 al 43 %.

«A la terra conreada primer, el rèdit seria el mateix que abans, a saber, el cinquanta per cent o cent *quarters* de blat; però, essent regulats els beneficis generals de l'estoc pels beneficis fets en l'ús menys profitós del capital en l'agricultura, tindria lloc una divisió dels cent *quarters*, el quaranta-tres per cent o vuitanta-sis *quarters* constituïrien el benefici de l'estoc, i el set per cent o catorze *quarters* constituïrien la renda. I que una tal divisió ha de tenir lloc és evident, quan considerem que el propietari del capital per valor de dos-cents deu *quarters* de blat obtindria precisament el mateix benefici, si conreava la terra distant, o si pagava al primer coló catorze *quarters* de renda» (Ricardo, 1951b, p. 13).

Com a resultat, els beneficis de tot l'estoc baixen al 43 %. El pas següent és moure's en les mateixes condicions de situació, o una altra alternativa, de fertilitat decreixent, amb l'ús de 220 *quarters*, amb el mateix rèdit de 100 *quarters*, els beneficis baixen aleshores del 43 % al 36 % (o 80 de 220), la renda de la primera terra puja en correspondència a 28 *quarters*, i començant al segon tros de terra a 14 *quarters*. Aquest moviment dels millors als pitjors sòls és un esquema pedagògic que intenta explicar la idea de rèdits diferencials en la producció agrícola i la relació de benefici i renda. Quan les rendes pugen, els beneficis baixen: el que Ricardo no va desenvolupar explícitament fou una concepció de l'estructura dels preus de les mercaderies agrícoles en la qual es basen uns tals moviments. El principi d'igualació dels rèdits a la producció que

* *Quarter* = 8 *bushels* = 64 galons = 290 l. (N. del T.)

7. L'argument presentat aquí referent a la relació dels beneficis respecte a la renda és necessàriament superficial. Per a una discussió d'aquesta proposició, vegeu EATWELL (1975) i HOLLANDER (1975).

fou tan clarament formulat per Anderson és tan sols pressuposat en la citació de l'*Essay* d'ací damunt. La «teoria ricardiana de la renda» fa referència principalment al mecanisme per a la generació i el nivell de renda, més que no a l'elaboració de les condicions de la seva apropiació com a renda de la terra.⁸ No seria correcte, tanmateix, creure que l'argument avançat per Ricardo es refereix als «rèdits disminuents» a la producció agrícola (Ogilvie, 1930, ps. 2-4). Més que citar una vaga concepció dels rèdits decreixents al marge, Ricardo proposa que les condicions específiques de la producció agrícola menen a la generació de rèdits diferencials: els «rèdits decreixents» pertanyen a la il·lustració que Ricardo utilitza, no a la lògica de l'argument (Diehl, 1899, p. 455). Ja que la concepció de «rèdits disminuents» és en tot cas purament aritmètica —com una unitat és repetidament afegida a n , aleshores la unitat afegida és consistentment un percentatge que cau de l'estoc acumulat—, no és possible de cap manera que aquesta mena d'afers puguin ésser objecte de la teoria econòmica.

El major desacord de Marx amb Ricardo era que aqueixa renda diferencial no era l'única forma de renda, sinó que hi havia una altra forma, la renda absoluta. Tornem ara a la forma en la qual Marx desenvolupa la seva crítica de Ricardo.

Com s'ha suggerit abans, la teoria de la renda era central en l'anàlisi de Ricardo de la distribució en l'economia capitalista. I aquest no és pas el cas de Marx: l'exposició més sistemàtica que Marx presenta, la de la sisena part del volum tercer d'*El capital*, desenvolupa una teoria de la renda que es basa en l'extensió dels principis generals de la producció capitalista, quasi resolts en l'anàlisi precedent, al cas especial de la producció agrícola. S'hi diu que la producció agrícola és dominada pel mode de producció capitalista, de manera que el pagès produeix blat de manera anàloga a l'industrial que produeix màquines (Marx, 1964, p. 627). Se sosté que la forma de propietat en la qual apareix la renda de la terra és la de la propietat de la terra transformada de manera capitalista, deixant oberta l'opció dels «hostes» diferents de tals relacions. Les relacions capitalistes en l'agricultura, per a Marx, impliquen la presència del treball assalariat desposseït de la propietat de tots els mitjans de producció llevat de la seva força de treball, uns pagesos/capitalistes que tracten l'agricultura merament com una esfera per a l'aplicació de capital, però sense possessió del mitjà de producció crucial, la terra, i els terratinents que són pagats contractualment per la permissió d'utilitzar el seu capital en aquesta esfera (Marx, 1964,

8. Aquest punt era plantejat en la crítica feta per Hopkins (1828, p. 17), que a més cridava l'atenció en el fet que és la competició entre pagesos capitalistes la que assegura la reproducció continuada de la terra en possessió dels terratinents: «La gran font d'error en la teoria de la renda de Ricardo, sembla ésser de confondre les rendes *relatives* de les terres, de diferents graus de fertilitat, amb la taxa mitjana general de renda.

»El principi de competició, que fa impossible que hi hagi dues taxes de benefici al mateix país, la verdadera base damunt la qual la seva teoria de la renda es fonamenta; pot i determina constantment que totes les terres siguin arrendades, a les seves pròpies rendes *relatives*. Si no hi havia un tal arrendament, els beneficis serien desiguals, cosa que no permetria la competició entre capitalistes» (Hopkins, 1828, p. 30).

p. 631). La suma pagada per aquesta permissió és la renda de la terra, la forma en la qual la propietat de la terra es realitza. Són presentades així tres classes, i Marx s'hi refereix com a «les tres classes de la societat moderna» —però, com suggeria al principi d'aquest paper, hi ha problemes reals en la manera com es teoritzava les condicions d'existència d'aquestes classes.

Marx ha adreçat la seva atenció vers el problema de la renda capitalista de la terra en períodes decisius en els seus primers estudis econòmics. És notable que en les seves primeres investigacions en economia política Marx tractés la renda de la terra simplement com una forma d'explotació i dominació expressiva de l'alienació del treballador. Als *Manuscrits de 1844* les citacions més llargues referides a la renda provenen quasi exclusivament d'Adam Smith, i no de Ricardo, i com a resultat l'aspecte «monopolístic» dels preus dels productes agrícoles hi és accentuat (Marx, 1968, ps. 497-510). Les conclusions més extremes i moralistes que se'n podria treure serien, tanmateix, rebutjades explícitament pocs anys després quan escrivia de Proudhon a la *Misèria de la filosofia*:

«... ell fa intervenir el terratinent com un *deus ex machina*, i arrabassar al conreador tot l'excedent de la seva producció per damunt del cost de producció. Ell fa ús de la intervenció del terratinent per a explicar la propietat, de la intervenció del receptor de la renda per a explicar la renda» (Marx, 1959, p. 167).

Afirma per tant que aquesta forma d'explicació, per la qual el terratinent rep la renda en virtut de l'extorsió, és errònia; i Marx procedeix a esbossar una teoria purament diferencial de la renda que és atribuïda a Ricardo. L'única crítica important que fa de Ricardo és que aquest generalitza falsament la seva anàlisi de la renda capitalista per a totes les èpoques i països (Marx, 1959, pàgina 170).

Els estudis econòmics de Marx foren aleshores abandonats fins el 1850, quan l'estudi a fons de l'economia fou reprès al British Museum. L'única indicació accessible de l'evolució d'aquest treball es troba en unes poques lletres de Marx a Engels a principis de 1851, en les quals Marx comunicava el que descrivia com «la nova teoria de la renda», i en demanava l'opinió. La carta del 7 de gener de 1851 mostra que la substància de la nova teoria es referia a la validesa del mecanisme diferencial quan se'l comparava amb les estadístiques europees disponibles aleshores. La conclusió que Marx semblava valorar més era que la fertilitat de la terra seguia una proporció inversa a la fertilitat dels humans (Marx, 1963, ps. 157-62, 173). Havent-ho establert com un resultat de la tesi diferencial, passava a considerar la moneda. Quan l'estudi de l'economia fou resumit el 1857, semblava que no fes gaire atenció al problema del benefici i la renda en la producció agrícola capitalista; i la correspondència indica que aquestes matèries només foren reconsiderades el 1862.

Era en aqueix punt que Marx semblava haver formulat la seva teoria de la renda absoluta, i el gruix de la carta del 2 d'agost de 1862 és dedicat a explicar-ho a Engels (Marx, 1964b, ps. 263-66). Pel juny d'aqueix any havia

començat la seva crítica de Rodbertus que es troba a la secció inicial de la segona part de les *Teories de la plus-vàlua*, i d'ara endavant, el material sobre la renda sembla haver sofert pocs canvis substancials. Tanmateix, com és ben clar al prefaci d'Engels al volum tercer d'*El capital*, la quantitat en massa de material que Marx aplegà els anys 1870 sobre l'economia russa, havia pensat d'integrar-la a l'argument sobre la renda al volum tercer (Marx, 1964a, p. 14). Això també era aclarit per Marx en una carta a Danielson el 12 de desembre de 1872 (Marx, 1966, p. 549). No obstant això, la condició que Marx presenta al capítol 37 per a l'anàlisi de la renda, que l'objecte seria la societat capitalista moderna, suggereix més aviat que la consideració d'aquest material havia alterat en gran mesura l'argument presentat a la sisena part, ja que l'ús d'«il·lustracions» russes hauria implicat immediatament tractar amb el *status* d'una classe terratinent, les condicions d'existència de la qual restaven en relacions econòmiques pre-capitalistes.

Com ha estat notat més amunt, hi ha greus problemes en la manera com la classe terratinent s'integra en l'anàlisi del mode de producció capitalista. Això no és simplement un efecte de l'organització d'*El capital*, sinó que podem veure-ho també a les *Teories de la plus-vàlua*:

«Pressuposat el mode de producció capitalista, el capitalista no és tan sols un funcionari necessari, sinó el funcionari director de la producció. Al contrari, el terratinent és en aquest mode de producció totalment superflu. Tot el que és necessari és que la terra *no* sigui propietat comuna, que la classe treballadora s'hi trobi enfrontada com a condició desposseïda de la producció, i que aqueixa condició sigui completament acomplida quan la propietat de la terra esdevingui propietat estatal, i per tant la renda de la terra sigui pagada a l'estat. El terratinent, un funcionari important de la producció a l'antiguitat i a l'edat mitjana, és una superfetació inútil en el món industrial» (Marx, 1967, p. 38).

Les condicions d'existència de la classe terratinent no s'inscriuen de fet dins les relacions de la producció capitalista a la manera de les classes capitalista i treballadora. A aqueixa classe, al contrari, li és assignat un «lloc en la història», com a possessora d'una «necessitat històrica transitòria» (Marx, 1964a, p. 635). La condició d'existència de la classe terratinent és tractada per Marx com el producte de la «circumstància històrica», de manera que les funcions del «passat» són la forma de necessitat econòmica per a l'existència dels terratinents. Les relacions político-jurídiques que suporten la continuació de la propietat privada de la terra són concebudes simplement com a productes del «passat» més que no pas com a elements estructurals d'una formació social específica. La consignació del terratinent «a la història» eludeix el problema que la renda com a forma de plus-vàlua planteja a Marx. Les condicions per a la realització de formes concretes dins les relacions capitalistes no són especificades enlloc i la funció de la història en aquest context és donar una resposta general a una qüestió específica i així esquivar els punts en discussió. Com a conseqüència,

les relacions polítiques i jurídiques que són suggerides com a formes de suport de la classe terratinent són forçades, en l'anàlisi de Marx, a funcionar com si fossin relacions de producció. Cal remarcar que aqueixa és una deficiència *teorètica*, i que hi ha relacions de producció concretes que constitueixen les condicions d'existència de la propietat privada de la terra.

La manera en què aquesta confusió s'obre camí a través de la teorització de la propietat de la terra en la producció capitalista és il·lustrada pel tractament que fa Marx de la propietat de la terra com a monopoli de classe. La dominació del terratinent damunt els seus arrendataris en el procés de producció capitalista és tractat com una intervenció legal en el procés de producció capitalista, una intervenció possibilitada pel monopoli polític-legal de la terra. L'ús del terme «monopoli» en aqueix context és emprat aleshores per a permetre l'ús d'una anàlisi econòmica del monopoli dels preus de la terra i els seus productes. Aquesta és feta, però, sense desenvolupar els conceptes de formes d'intercanvi de mercaderies que caldria efectuar en un tal ús.⁹

Al capítol 38 Marx introdueix una exposició de la renda diferencial seguint les línies de Ricardo, assumint que les mercaderies agrícoles són venudes al seu preu de producció (Marx, 1964a, p. 635).¹⁰ El problema que cal resoldre, d'acord amb Marx, és com, sota aquestes condicions, una porció del preu d'una mercaderia pot ésser transformada en renda i apropiada pel terratinent. Això és enfocat en primer lloc mitjançant un exemple d'un grup d'empreses manufactureres, algunes de les quals empren el vapor i l'aigua com a font d'energia. L'argument és construït de tal manera que primer s'hi desenvolupen les característiques tècniques, i després s'hi planteja la qüestió de la propietat.

El preu de producció en cada esfera és pres com a 115, essent 100 el capital utilitzat, llevat del cas de la força hidràulica, on només s'utilitza un 90; aquest factor permet al capitalista que utilitza la força hidràulica d'obtenir un

9. Vegeu la referència a la posició monopolística del terratinent a la pàg. 638 del volum III. Aquest confon la propietat de la terra com un monopoli de classe amb la propietat de la terra com un monopoli *individual*, i aquesta confusió és utilitzada per Marx per a elaborar el seu argument. Per «monopoli» es refereix generalment al poder individual de cada terratinent enfront dels seus arrendataris; però des del punt de vista de l'economia com un tot, això no representa més un monopoli que una agregació per exemple dels botiguers d'un poble. Com a monopoli de classe, la terra és a mans quasi exclusivament de dos o tres grups socials; però un tal estat de la qüestió no implica automàticament que ells operin conjuntament com a monopolistes. Un subjecte legal, amb els drets adequats d'apropiació i exclusió respecte a un tros de terra especificat, impedeix en virtut d'aquests drets que qualsevol altre subjecte legal frueixi d'aquests drets. Seria absolutament erroni considerar aquest estat de la qüestió com el d'un monopoli, ja que faria suposar en algun sentit que el treballador «monopolitza» la seva força de treball. És conseqüentment inadequat invocar la teoria del preu monopolístic per a tractar aquesta circumstància, ja que això significa per a un economista el tractament de la relació legal; i aquesta és de fet una condició d'existència de relacions econòmiques concretes, i no un factor extern.

10. Preu de producció = capital constant + capital variable + benefici mitjà (determinat per la taxa general de benefici). Val la pena notar que Engels trobà els capítols de la part sisena en l'ordre 37, 45-47, 38-44; tal que els capítols aritmètics foren interposats per Engels després dels dos capítols teòrics introductoris (Marx, 1964a, p. 14).

benefici extra del 10 % comparat amb els seus competidors que empren vapor. En tots dos casos de font d'energia, és utilitzat un agent natural, però en el cas de l'aigua aquest agent és monopolitzat, o més correctament, els seus drets d'apropiació són investits a un subjecte exclusiu:

«El benefici excedent que procedeix d'aquest ús dels salts d'aigua no prové del capital, sinó de l'ús d'una força de la natura monopolitzable i monopolitzada a través del capital» (Marx, 1964a, p. 659).

Aquesta força de la natura no és un origen del benefici excedent, a la manera dels economistes del segle XVIII, que feien derivar l'existència de la renda dels recursos del sòl, sinó que formen, afirma Marx, una *base* que el capital pot transformar. En la producció capitalista, argumenta Marx, un tal benefici extra es transforma en renda i esdevé un rèdit per al propietari del salt d'aigua (que podria ésser o no el capitalista). A les *Teories de la plus-vàlua*, això ha estat relacionat amb les condicions generals de la producció agrícola:

«Aquí la manufactura i l'agricultura són distingides solament en tant que en un cas el benefici excedent va a la butxaca dels capitalistes, i en l'altra a les del terratinents; a més, en el primer cas *flueixen*, sense cap consistència, d'aquest capitalista a aquell i són dissolts constantment, mentre que en el segon cas són *fixats* per mor de la seva perdurable (almenys per un període apreciable) base natural en les diferències de la terra» (Marx, 1967, p. 240).

L'intent de Marx d'equiparar la renda diferencial, provinent de les diferències en la fertilitat o en les condicions materials de producció en general, amb un benefici excedent que apareix en la producció industrial, suprimeix el problema real que cal tractar. Una condició general de la producció capitalista és que el flux de capitals dins i fora de les esferes d'inversió regula l'estructura total de la producció. Marx argumenta que una taxa general de benefici era creada així, i que, si no s'hi arribava en qualsevol de les esferes, tindria com a conseqüència la retirada del capital d'aquella esfera i el seu redespigament en una altra on pogués ésser obtinguda una taxa de benefici més alta. Aquesta «taxa general» no ha d'aparèixer necessàriament en cap punt concret en el temps, ja que es troba contínuament en el procés de formació i reformació a mesura que apareixen avantatges que menen a una taxa més elevada de benefici d'aquell ús, però que aleshores és gradualment erosionada a mesura que d'altres capitals s'adapten als nous mètodes de producció. La possibilitat, per a un capitalista innovador, d'obtenir un benefici excedent temporal, per provisorori que sigui, és la condició general de l'expansió capitalista. A causa de la naturalesa de la competició capitalista, tanmateix, no és possible perpetuar cap avantatge. Es planteja aleshores el problema que si la renda és tractada com a anàloga al benefici excedent, com Marx suggereix, la permanència de la renda i el fet que no és perpètuament eliminada no pot ésser considerat

com si no tingués cap conseqüència. Marx planteja el problema de la manera següent: aquesta perpetuació del benefici excedent, com pot ésser duta a terme en l'esfera agrícola? Marx té la resposta a punt: la renda com una forma del benefici excedent és una característica permanent, en tant que els terratinents, mitjançant el seu monopoli de la terra, poden intervenir en el procés de producció capitalista.¹¹ Com ha estat suggerit suara, és una resposta falsa a una falsa qüestió. Però a banda d'aquesta dificultat, tractar la renda com una forma del benefici excedent enfosqueix el fet que la renda té un rol econòmic força distint al del benefici excedent en la competició capitalista. Un benefici excedent permanent és una contradicció en els termes; l'existència de la renda de la terra no és una tal anomalia, i la teorització de les condicions d'existència de la renda de la terra és simplement confosa per comparació amb el benefici excedent. Si un «benefici extra» no esdevé subjecte a tendències que l'erosionen tan aviat com apareix, aleshores no és un benefici excedent en el sentit acceptat del terme, i no pot ésser de cap manera explicat com a anàleg al primer. Atès que un pagès/capitalista pot obtenir un benefici excedent en tant que el preu uniforme al qual són intercanviades les mercaderies és més elevat que el seu preu de producció, Marx explica la renda de la terra simplement com un mecanisme que permet al terratinent de transferir diners de la butxaca del capitalista a la seva pròpia, apropiant-se aquest excedent (Marx, 1964a, p. 600).

La possibilitat que aqueixa transferència tingui lloc no és teoritzada per Marx a nivell econòmic, encara que continuï tractant la renda com una forma de la plus-vàlua; en lloc d'això l'existència de la renda de la terra és deixada com un efecte d'una distribució dels mitjans de producció que depèn de la invocació a l'accident històric, tant per a la seva aparició com per a la seva existència continuada. D'acord amb l'argument que Marx desenvolupa al capítol 38, els terratinents són superflus a qualsevol nivell del desenvolupament capitalista, ja que la seva absència deixaria inafectada l'estructura de la producció. Ja que les categories crucials de mercat de mercaderies i competència de mercaderies hi són deixades a banda, no es pot desenvolupar de cap manera l'argument a partir d'aquest punt sense una revisió crucial.

Marx segueix d'aquesta manera els elements de la teoria ricardiana de la renda i explica la distribució dels «excedents» diferencials com el resultat de la distribució de la propietat privada de la terra. L'anàlisi que Ricardo havia introduïda per a explicar la naturalesa de la inversió capitalista en l'agricultura és capgirada per a donar una explicació econòmica de la propietat de la terra.

11. Donat el gran menyspreu de Marx per Nassau Senior com a economista, és interessant notar que l'argument que Marx avança en aquest punt és molt igual al de Senior: «Les sumes així rebudes pel propietari de la terra són, naturalment, el que s'anomena renda. Són el benefici excedent obtingut de la inversió de capital a la terra per damunt de l'obtingut de la seva inversió en qualsevol altre negoci; i són ocasionades per cada porció de producte agrícola brut obtingut a una despesa diferent, i cada porció, llevat de l'obtinguda a la despesa més gran, venuda a un preu monopolístic, la diferència entre el qual preu i el preu natural és presa pel propietari de la terra a canvi del privilegi d'usar-la» (Senior, 1821, p. 474).

Mentre que aquesta és innecessària, representa un intent de donar una explicació de la distribució dels mitjans de producció que Ricardo mai no va articular.

Els capítols que segueixen el 38 ressalten simplement les dificultats de l'anàlisi, i Marx se'n mostra conscient en abandonar l'anàlisi d'un problema intractable i substituint-lo pels números. Com tan sovint en Marx, sempre que apareixen dificultats teòriques, es fa recurs als còmputos exhaustius de les variables manejades; un tal exercici, naturalment, és en si mateix absolutament inútil, ja que cap suma o resta no resoldrà els problemes teòrics. En unes extenses sèries d'exemples que apareixen als capítols 39-44, hi són intentades un nombre de diferents combinacions de preus de producció, beneficis, capital despès, situació i fertilitat, produint respostes que varien sense fi.¹² Això, tanmateix, *eludeix* el problema que ja s'ha produït al capítol 38, ja que computar magnituds diferidores de la renda de la terra no ens apropa a una clarificació de la seva naturalesa com a categoria econòmica. Les formulacions dels capítols 39-44 són un intent de substituir una anàlisi de la magnitud de la renda pel problema prèviament identificat de la manera en què és apropiada la renda de la terra. Quan es torna als punts de discussió teòrics al capítol 45, la renda diferencial ja no és més l'objecte directe, sinó més aviat una nova categoria que Marx introdueix: la de la renda absoluta.

La renda absoluta és una categoria introduïda per Marx per a cobrir el problema que la sola renda diferencial no pot explicar el fet que el tros de terra menys fèrtil produeixi una renda. Argumenta que la renda que es paga d'aquesta terra és el resultat de la propietat privada de la terra, que si no es produís donaria com a resultat la retirada d'aquella esfera d'ús:

«La mera propietat legal de la terra no crea renda de la terra per al propietari. Però li dóna, certament, el poder de retirar la seva terra de l'explotació fins que les condicions econòmiques li permetin d'utilitzar-la de tal manera que li produeixi un excedent, usat per a l'agricultura o d'altres finalitats de la producció, com la construcció, etc. No pot incrementar o disminuir la magnitud absoluta d'aqueixa esfera, emperò pot canviar la quantitat de terra col·locada al mercat» (Marx, 1964a, p. 765).

Tan aviat com els preus de mercat pugen per damunt dels de producció, d'acord amb Marx, el propietari arrendarà la terra per al seu conreu. La possibilitat de la renda absoluta s'estableix en l'existència d'un monopoli de classe en un dels mitjans de la producció capitalista. Un benefici monopolístic és així

12. És notable que en el seu tractament dels efectes dels capitals emprats en col·locacions diferents, Marx no fa cap referència a l'obra de von Thünen, que el 1826 va elaborar una teoria geogràfica de la relació de les rendes respecte als preus agrícoles. El concepte de renda en el seu «estat aïllat» no és referida a empreses específiques, sinó als sistemes de preus derivats de l'extensió en l'espai. Els costos de producció implicats en distints sistemes d'agricultura modifiquen una primària estructura geogràfica de costos (vegeu Hall, 1966).

extorsionat, a més de l'apropiació de la renda diferencial en virtut de la posició monopolística de les classes terratinents.

Que l'argument per a una tal categoria independent era extremament dèbil, ja fou notat per diversos dels primers crítics de Marx, com Diehl (1899, p. 466) i Maslov (citat a Anson-Meyer, 1971, p. 10). L'intent de Marx de construir una categoria de renda que fos directament relacionada amb la propietat de la terra combina simplement els errors ja identificats respecte a la renda diferencial, Marx cercava una explicació de la distribució dels excedents resultants de les característiques de la producció agrícola mitjançant la invocació de la noció del monopoli dels preus, encara que aquesta sigui merament una explicació econòmica de relacions de propietat que depèn, per a la seva efectivitat, de certes ambigüitats del terme «monopoli». La renda absoluta desenvolupa simplement aquesta idea, suggerint que la renda pagable de la terra menys fèrtil (on no es pagaria cap renda diferencial) és el resultat *directe* de la intervenció de la propietat de la terra en la producció capitalista. Aqueix ús d'una «intervenció legal» és tan fictici com en el cas de la renda diferencial, perquè en tots dos casos les formes de la propietat són concebudes, no com a condicions d'existència d'intercanvis econòmics concrets, sinó més aviat com a «influències externes».

L'existència d'«excedents» en la producció de mercaderies agrícoles és un efecte de la formació dels preus en un mercat de mercaderies regional o nacional. La funció del terratinent és apropiar-se aquest «excedent» a canvi de l'arrendament de drets especificats d'ús damunt la terra per a un període de temps. Aquests drets d'ús són comprats pel capitalista de la mateixa manera que ho és la força de treball, perquè tots dos són mitjans de producció: tots dos són *mercaderies*. Pot ésser suggerit que el problema principal amb el qual Marx lluita en la seva consideració de la renda és que no pot considerar els drets damunt la terra com una mercaderia, i això el mena conseqüentment a considerar la renda com un component extern al preu de producció, més que no pas integrat en aquest. El problema apareix contínuament com en la paradoxa que la terra genera un preu però no té valor.¹³ Aqueixa paradoxa continua mentre la condició d'existència d'una mercaderia sigui la d'ésser el producte del treball humà. Si aqueixa noció és oblidada, aleshores el «problema de la renda» desapareix en la seva major part, des que una mercaderia pot ésser redefinida com allò que és comprat i venut (això és, circula) en les relacions capitalistes de producció i distribució. Allò que és una mercaderia té per tant com la seva condició d'existència la separació de la producció del consum, la separació de les empreses i la coordinació d'una economia nacional sobre la base de l'aprofitabilitat dels productes venuts per les empreses. Si s'adopta aquesta posició, aleshores el mecanisme diferencial pot ésser considerat com un afer completament separat de la distribució dels mitjans de producció. Resta un problema formal referent a la magnitud de la renda en el darrer tros de terra (la circumstància per la

13. Aqueixa característica és referida per Sraffa quan remarca que els recursos naturals són objectes emprats en la producció però que no són produïts (Sraffa, 1960, p. 74).

qual la categoria de la renda absoluta fou inventada), però pot argumentar-se que de la mateixa manera que el nivell de salaris és desplaçat de l'objecte de la teoria per la noció de «subsistència», el nivell d'una tal renda serà establert per les condicions d'obtenció de l'intercanvi de mercaderies.

El raonament que hi ha rere aqueixes afirmacions pot ésser esbossat potser a través d'una discussió del concepte de «mercaderia» com és presentat als escrits econòmics de Marx. En general, pot argumentar-se que el concepte de «mercaderia» al llarg de l'obra de Marx és un concepte *antropològic*, pensat a través de l'activitat d'un subjecte humà per a realitzar les relacions de possessió que són aplicades a una mercaderia específica. Un clar exemple d'això el podem veure a les *Teories de la plus-vàlua*, on Marx comenta la referència de Ricardo a la fusta com una «mercaderia valuosa». Marx remarca que aquest «valuosa» pot referir-se només a la vàlua de l'ús, i que la fusta només pot ésser una mercaderia en virtut del treball incorporat en tallar-la i transportar-la:

«En primer lloc esdevé una mercaderia quan és separada del bosc, tallada, retirada, transportada, transformada de fusta en *timber*» (Marx, 1967, p. 246).

Aquesta manera d'entendre la «mercaderia» no pot admetre (en termes de Marx) el valor d'intercanvi d'un objecte natural,¹⁴ excepte en virtut del treball que s'hi apliqui —i les conseqüències d'una tal posició són ràpidament aplicades per Marx a la qüestió de la terra:

«La renda és el preu pagat al propietari dels recursos naturals o meres produccions de la natura pel dret d'usar-les, o d'apropiar-se (pel treball) d'aquelles produccions. Aquesta és de fet la forma en què tota renda *aparegué* originalment. Però a més resta encara per resoldre la qüestió de com les coses poden tenir un preu que no té valor, i com aquest pot ésser reconciliat amb la teoria general dels valors» (Marx, 1967, p. 246).

En aquests termes, afirmar que un objecte no posseeix valor és asseverar que l'objecte en qüestió no és una mercaderia; un objecte amb un preu que no és una mercaderia, i això és un problema, naturalment. Que Marx no pot acceptar la lògica d'aquesta primera afirmació del damunt, ho indica la seva abolició d'aquesta relació del pagament de la renda pels drets d'ús al món de

14. Podem fer una comparació amb les primeres anàlisis de Marx (el 1842) de les lleis pertanyents als robatoris de fusta (Marx, 1965, ps. 109-47). L'ocasió per això era l'extensió de la llei respecte al robatori del «*standing timber*» per a encobrir la recollida de llenya. Marx argumentava que mentre que en el primer cas hi havia en joc una separació d'un context orgànic, aquest no era pas el segon cas. La distinció de les dues classes de fusta en la llei és així relacionada per Marx amb la «Natura», més que amb les relacions de propietat específiques que constitueixen uns tals «objectes naturals» diferents com a objectes posseïts.

les aparences, un món la cara del qual és enganyosa. D'una banda és clar que sota la producció capitalista els drets sobre la terra són comprats i venuts; però per l'altra a Marx el procés pel qual això esdevé és problemàtic, ja que tot aquest negoci no es basa aparentment en un intercanvi de valors. En certa manera els còmputos de les parts constituents de la renda i els preus al volum tercer d'*El capital* poden ésser vistos potser com a intents de resoldre aquesta dificultat pel càlcul de fins a on la formació de la renda és reconciliable amb la «teoria general dels valors». Aquesta particular concepció del valor i la mercaderia roman essencialment invariada des dels *Manuscrits de 1844* a *El capital*, i la base comuna n'és una antropologia filosòfica.

La primera lectura de Marx dels economistes polítics clàssics prengué la forma d'una confrontació d'un materialisme feurbachià amb un discurs l'objecte del qual era l'estructura de l'economia capitalista. El resultat fou que la terminologia dels economistes clàssics sofria un desplaçament en l'obra del jove Marx, mitjançant el qual les investigacions de l'estructura de l'economia capitalista eren traduïdes com una relació del productor original, l'home.¹⁵ «Riquesa econòmica» i «propietat» eren transcrites com a «essència humana»; «intercanvi» es transforma en «activitat de l'espècie». Aquest procés és particularment clar a les notes que Marx féu dels *Elements of Political Economy* de James Mill, on l'anàlisi de Mill de l'intercanvi de mercaderies es transforma en un acte de saqueig:

«Quan produeixo d'un objecte *més* del que puc usar directament, la meva producció *excedent* és hàbilment *calculada* per a la teva necessitat. És només en *aparença* que produeixo un excedent d'aquest producte. En realitat produeixo un objecte *diferent*, l'objecte de la teva producció, que intento bescanviar amb aquest excedent, un intercanvi que jo ja he acomplert mentalment. La relació *social* que mantinc amb tu, el meu treball per la teva necessitat, és per tant també una mera *semblança*, i el nostre complement mutu és així mateix una mera *semblança*, la base de la qual és el saqueig mutu» (Marx, 1968, p. 460).

Els més ben coneguts *Manuscrits econòmics i filosòfics* s'estenen en aqueixa idea del treballador que realitza la seva essència en la producció d'objectes, que són propietat seva en virtut d'ésser una extensió de la seva capacitat de produir-los, i que representen així la seva activitat d'espècie. En condicions de producció capitalista, aquests objectes són separats de l'obrer i el dominen, de tal manera que l'essència de l'home reapareix contínuament com una força aliena a ell. La capacitat de treball esdevé en si mateixa una mercaderia, que circula en un mercat inabastable al control del subjecte humà.

Emperò el treball és un objecte únic, perquè una mercaderia només ho és

15. Rancière (1971, ps. 40-44) ho argumenta amb gran lucidesa, i elabora un «diccionari» per a la traducció dels termes dels textos econòmics a l'antropologia feuerbachiana.

en virtut d'aquesta dedicació del treball a un objecte material. Els drets de possessió sobre l'objecte són originalment investits a l'obrer com a subjecte humà, ja que l'obrer és l'únic «productor» de mercaderies; però en aquesta noció de «producció» hi ha vestigis de la relació religiosa entre el treballador i l'objecte que Rancière va identificar (1971, p. 42). El subjecte econòmic d'una mercaderia (que sempre divideix en una *cosa* i una *persona* com a posseïdor) és sempre un subjecte *humà*. I és precisament aquesta situació la que permet la formulació de la noció de «fetitxisme de la mercaderia» al capítol 1, volum I, d'*El capital*, perquè la concepció antropològica de la propietat que informa l'obra primera marca i deforma la que és present a *El capital*.¹⁶

És per aquesta raó que l'obra darrera de Marx sobre la renda de la terra sigui estratègicament crucial per a la seva anàlisi de les relacions capitalistes, ja que la «terra» i els drets de possessió sobre d'ella planteja problemes insuperables per a una teoria econòmica que només dóna validesa a la possessió dels objectes si són produïts per subjectes humans. Això es manifesta en l'aparició repetida del problema: com pot tenir valor, la terra? L'única opció sembla ésser argumentar que el «preu» de la terra és el resultat d'una intervenció jurídica, i que l'existència de la renda de la terra no és en principi formulable dins d'una teoria de l'economia capitalista, de la mateixa manera que una teoria dels beneficis sí que ho és. Que la renda no pot ésser adequadament teoritzada per Marx com una instància econòmica no hauria de produir una escapada vers la història o l'«estructura de l'estat»: el problema resideix més aviat al nivell del concepte de mercaderia, i obstrueix un enteniment efectiu de l'estructura de les formacions socials capitalistes.

La discussió de Marx de la terra i la renda mena així a un qüestionament de les nocions de «possessió» i «propietat» que Marx empra; i cal remarcar que parlar de «possessió» és referir-nos, no a un objecte que hauria o no d'ésser el producte de l'activitat humana, sinó més aviat a drets d'apropiació i disposició. Són aquests drets els que són «posseïts», i no un objecte *per se*; i aquests drets no són rarament finits ni igualment investits a un subjecte legal (que pot ésser o no un humà individual). La noció que Marx introdueix referent al «monopoli de la terra» deriva de la idea que els subjectes humans estableixen uns drets sobre els objectes en virtut de la seva activitat en relació amb aquests objectes, i que en el cas de la terra aquesta forma d'activitat ha d'ésser la força amb el suport del poder polític.¹⁷ Perquè en Marx només hi ha dues opcions: els objectes situats dins les relacions de propietat, o ho són d'acord amb l'activitat intencional dels humans individuals, o ho són sotmesos a la força. Cap d'aquestes dues opcions no és acceptable. El terme «propietat» designa més aviat

16. Una mercaderia no és simplement una «cosa», sinó una «cosa posseïda», o més específicament, unes «coses més els drets de disposar-ne». Separar, de la manera en què no fa Marx, el món de les persones del món de les coses és un error, i a més pressuposa que el subjecte de la mercaderia és sempre una persona humana. Vegeu el tractament de Marx de la mercaderia al començament del capítol damunt el procés d'intercanvi al volum I d'*El capital* (Marx, 1962, ps. 99-100).

17. Vegeu l'argument avançat per Gutelman (1974, p. 36).

la condició de la formació i de l'apropiació dels objectes «econòmics».¹⁸ L'associació del terme «propietat» amb el de «possessió», tanmateix, indueix (o llicència) una concepció del subjecte econòmic com a subjecte humà, essent transcrites aleshores les condicions de formació com a «necessitats i desigs humans», i les condicions d'apropiació com les relacions d'un subjecte humà respecte als mitjans de satisfacció d'aquests desigs. La formació, apropiació i intercanvi d'objectes econòmics no pot ésser de cap manera concebuda d'una tal faisó general i humanista, perquè un tal enfocament només produeix dues formes de relacions de propietat —la propietat comuna i la privada—. A la primera, els objectes són assignats a un agregat de posseïdors; a la segona, a un posseïdor únic. La posició invariable del subjecte humà dins d'aquesta dualitat posa un obstacle a l'anàlisi de les formes de propietat en les quals els drets hi són apropiats per subjectes no-humans (empreses, organitzacions eclesiaístiques), i tracta les relacions de producció (que són la condició d'existència d'uns tals agents com a subjectes econòmics) com a irrellevants. Sosté el mateix dels objectes que tenen drets establerts damunt d'ells: l'existència d'objectes econòmics particulars no és un afer fortuït, sinó el resultat de la combinació de relacions de producció específiques. Com descobria Marx a la seva consideració de les lleis del robari de fusta, certs tipus de fusta només eren assignats en períodes específics a aquells qui posseïen *standing timber*. Argumentar, com feia Marx, des del punt de vista de la relació orgànica amb la natura/separació de la natura, en un intent de defensar els qui volien recollir la fusta caiguda, és invocar una concepció d'un món natural espiritual que, en si mateix, especifica la distinció dels objectes econòmics dels no-econòmics. Són més aviat les relacions de producció específiques combinades dins una formació social les que efectuen aqueixa distinció.

Caldria que quedés clar que el concepte de «valor» ha estat, efectivament, absent d'aquesta discussió de la renda capitalista de la terra. La raó hauria d'ésser evident per la forma de l'anàlisi de la renda, en la qual primer de tot la *variació* d'arrendaments era solament relacionada amb l'estructura d'un mercat de productes, i segon, on la «teoria del valor del treball» era criticada en forma d'un argument contra una concepció antropològica de la propietat. Les observacions esquemàtiques fetes a les darreres pàgines poden potser proporcionar una base per a fixar la segona «revisió» de Marx; cal dir unes poques paraules com a conclusió relatives al mode d'anàlisi de la formació dels preus. Es podria pensar que l'accent posat en ella violava l'interès tradicional marxista pel procés de producció. Considerar les condicions d'intercanvi de les mercaderies agrícoles com a dominades per les contribucions dels seus productors seria postular merament certs casos límit per als càlculs en la tasca relativa a l'*output* i a la combinació òptima dels mitjans de producció. Les mercaderies són, tanmateix, produïdes només perquè poden ésser venudes, això és, intercanviades amb d'altres, i és en base a aquest procés que cal fer els càlculs relatius a aquesta

18. Les comes invertides volen simplement accentuar que és només sota relacions de producció específiques que un objecte es constitueix en un objecte econòmic per a aquesta formació social, i que aquests objectes no són simplement donats.

tasca. Situar els «preus» com a «valors transformats» a la manera clàssica dona com a resultat enfosquir el problema; particularment en el cas de la producció agrícola, on un tal enfocament per part de Marx resultà en unes llargues digressions sobre el «preu de la terra» i la capacitat de reconciliar l'existència d'un objecte amb un preu, emperò no amb el valor dins la seva teoria del valor.

Aquest paper tragué a examen algunes de les més òbvies deficiències en l'obra de Marx sobre la renda, i ja ha estat argumentat que aqueixes deficiències no poden ésser rectificades per una simple correcció de les hipòtesis o una clarificació de la terminologia. La font d'aquestes deficiències es troba en certs conceptes bàsics d'*El capital*, i aquí només ha estat possible fer-ne un esbós esquemàtic de la manera en què aquests problemes haurien de començar a ésser formulats perquè l'obra que Marx començà pugui ésser continuada d'una manera positiva.

(Traducció de J. M. Muñoz i Lloret)

REFERÈNCIES

- AMIN, S., i VERGOPOULOS, K.: *La question paysanne et le capitalisme* (París, Editions Anthropos, 1974).
- ANDERSON, J.: *Recreations in Agriculture, Natural-History, Arts and Miscellaneous Literature*, vol. V (Londres 1801).
- ANSON-MEYER, M.: *La théorie de la rente chez K. Marx et ses implications contemporaines*, «Annales Africaines 1970», ps. 9-32 (París, Editions A. Pedone, 1971).
- VON BORTKIEWICZ, L.: *Die Rodbertus'sche Grundrententheorie und die Marx'sche Lehre von der absoluten Grundrente*, «Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung», vol. I, ps. 391-434, segon article (1911).
- CUTLER, A., i TAYLOR, J.: *Theoretical Remarks on the theory of the Transition from Feudalism to Capitalism*, «Theoretical Practice», núm. 6, ps. 20-31 (1972).
- CUTLER, A.: *The Concept of Ground-Rent and Capitalism in Agriculture*, «Critic of Anthropology», núms. 4-5, ps. 72-89 (1975).
- DIEHL, K.: *Die Grundrententheorie im ökonomischen System von Karl Marx*, «Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik», Bd. XVIII, Dritte Folge, ps. 433-80 (1899).
- EATWELL, J.: *The Interpretation of Ricardo's Essay on Profits*, «Economica», vol. 42, ps. 182-87 (1975).
- EDEL, M.: *The Theory of Rent in Radical Economics*, Boston Studies in Urban Political Economy Working Paper, núm. 12 (1974).
- EDEL, M.: *Marx's Theory of Rent: Urban Applications*, Discussion Paper, núm. 38, Departament d'Economia, Birkbeck College, Universitat de Londres (1975).
- GUTELMAN, M.: *Structures et réformes agraires* (París, Maspero, 1974).
- HALL, P.: *Von Thünen's Isolated State* (Oxford, Pergamon Press, 1966).
- HINDESS, B., i HIRST, P. Q.: *Pre-Capitalist Modes of Production* (Londres, Routledge & Kegan Paul, 1975).

- HOLLANDER, S.: *Ricardo and the Corn Profit Model: Reply to Eatwell*, «Economica», vol. 42, ps. 188-202 (1975).
- HOPKINS, T.: *On the Rent of Land, and its Influence on Subsistence and Population*, (Londres, Hunt & Clarke, 1828).
- LAPIDUS, I., OSTROVIYANOV, K.: *An Outline of Political Economy* (Londres, Martin Lawrence, 1929).
- LENIN, V. I.: *Collected Works*, vol. 5 (Moscou, Progress Publishers, 1961).
- MARX, K.: *Werke*, vol. 1 (Berlín, Dietz Verlag, 1956).
- MARX, K.: *Werke*, vol. 4 (Berlín 1959).
- MARX, K.: *Das Kapital, Bd. I; Werke*, vol. 23 (Berlín 1962).
- MARX, K.: *Briefe; Werke*, vol. 27 (1963).
- MARX, K.: *Das Kapital, Bd. III; Werke*, vol. 25 (1964a).
- MARX, K.: *Briefe; Werke*, vol. 30 (1964b).
- MARX, K.: *Briefe; Werke*, vol. 33 (1966).
- MARX, K.: *Theorien über den Mehrwert Teil 2; Werke*, vol. 26.2 (Berlín 1967).
- MARX, K.: *Ergänzungsband I; Werke* (1968).
- OLGIVIE, F. W.: *Marshall on Rent*, «Economic Journal», vol. XL, ps. 1-24 (1930).
- RANCIÈRE, J.: *The Concept of «Critique» and the «Critique of Political Economy»*, «Theoretical Practice», núm. 1, ps. 35-52 (1971).
- REY, P. P.: *Les alliances de classes* (París, Maspero, 1973).
- RICARDO, R.: *Works and Correspondence*, vol. I (Londres, Cambridge University Press, 1951a).
- RICARDO, D.: *Works and Correspondence*, vol. IV (Londres, Cambridge University Press, 1951b).
- SENIOR, N.: *Report on the State of Agriculture*, «Quarterly Review», vol. 25, ps. 466-504 (1821).
- SRAFFA, P.: *The Laws of Returns under Competitive Conditions*, «Economic Journal», vol. XXXVI, ps. 535-50 (1926).
- SRAFFA, P.: *Production of Commodities by Means of Commodities* (Londres, Cambridge University Press, 1960).
- WEDDERBURN, A.: *Essay upon the Question, What Proportion of the Produce of Arable Land ought to be paid as Rent to the Landlord?* (Edimburg 1776).